

Korištenje publikovane arhivske građe: Bosanskohercegovačko iskustvo

AZEM KOŽAR, PH.D. PROF. EMERITUS

Društvo arhivskih zaposlenika Tuzlanskog kantona, Franje Ledera 1, 75.000 Tuzla, Bosna i Hercegovina
e-mail: kozar.azem@bih.net.ba

Use of Published Archival Material: Experiences of Archives in Bosnia and Hercegovina

ABSTRACT

This paper discusses some of the issues that are of importance to the publication and use of archival records, including: the extent to which the publication (publishing) of archival records is purely archival in which historiographical and multidisciplinary issue, which archival material is necessarily to be published and which archival and scientific methodological principles and criteria needs to be implemented, best practice in the publishing of archival records, what are the effects of the publication of archival records from archival, historiographical and wider cultural standpoint, and how much effect the modern information technology have on the need for the publication of archival records and others. In the article the author presents his views of the issue.

Key words: archive, archival materials, science, archival science, historiography, publishing, politics, use

L'utilizzo del materiale archivistico pubblicato: l'esperienza degli archivi in Bosnia-Erzegovina

SINTESI

Nel presente articolo si discute di alcune problematiche che sono importanti nella pubblicazione ed utilizzo del materiale archivistico, ivi compresi: il punto fino al quale il pubblicare documenti archivistici sia pertinente in materia storiografica e multidisciplinare, e quali principi e criteri archivistici, scientifici e metodologici siano necessari per la pubblicazione di materiale archivistico, quali siano gli effetti della pubblicazione di materiale archivistico, il punto di vista storiografico e più ampiamente culturale, e come la moderna tecnologia dell'informazione abbia effetto sulla necessità di pubblicare archivi, ed altro. L'autore presenta il proprio punto di vista sull'elaborazione dei punti di partenza sopra citati.

Parole chiave: archivio, materiale archivistico, scienza, archivistica, storiografia, pubblicazione, politiche, utilizzo

Uporaba objavljenega arhivskega gradiva

IZVLEČEK

Prispevek obravnava nekaj vprašanj, ki so pomembna za objavo in uporabo arhivskega gradiva, med katerimi so: v kolikšni meri je objava arhivskega gradiva popolnoma arhivsko vprašanje, v kolikšni meri zgodovinopisno oziroma multidisciplinarno vprašanje, katero arhivsko gradivo je potrebno objavljati in po katerih arhivskih in občin znanstvenih metodoloških načelih in kriterijih, kakšna je arhivska praksa glede objavljanja arhivskega gradiva, kateri so učinki objavljanja arhivskega gradiva z arhivskega, zgodovinopisnega in širšega kulturološkega stališča, ter kakšen je pomen sodobne informacijske tehnologije glede na potrebe za objavljanjem arhivskega gradiva, in dr. Prispevek predstavlja dosedanje dosežke ter na teoretični in pragmatični ravni podaja avtorjevo vizijo te problematike.

Ključne besede: arhivi, arhivsko gradivo, znanost, arhivistika, zgodovinopisje, objavljanje, politika, uporaba

Korištenje publikovane arhivske građe: Bosanskohercegovačko iskustvo

ABSTRAKT

U radu se govori o nekim pitanjima koja su od značaja za publikovanje i korištenje arhivske građe, među kojima: u kojoj je mjeri publikovanje (objavljivanje) arhivske građe čisto arhivističko a u kojoj historiografsko odnosno multidisciplinarno pitanje, koju je arhivsku građu neophodno publikovati i po kojim arhivističkim i općenaučnim metodološkim načelima i kriterijima, kakva je arhivska praksa na publikovanju građe, koji su sve efekti publikovanja arhivske građe sa arhivističkog, historiografskog i šireg kulturološkog stanovišta, te koliko savremene informacijske tehnologije imaju odraza na potrebe za publikovanjem arhivske građe, i dr. U elaboraciji naznačenog polazi se od dostignutih arhivističkih dometa i na teorijskoj i pragmatičnoj razini daje autorova vizija ove problematike.

Ključne riječi: arhivi, arhivska građa, nauka, arhivistika, historiografija, publikovanje, objavljivanje, politika, korištenje

1 Opće napomene

Publikovanje arhivske građe je jedan od najvažnijih zadataka arhivistike, arhiva i arhivske djelatnosti svake zemlje. To je veoma zahtjevan stručni i naučni posao prije svega arhivista, ali i mnogih drugih naučnika (posebno historičara) koji posjeduju raznovrsna i softicirana multidisciplinarna znanja (lingvisti, paleografi, diplomatičari, informatičari i sl.)¹.

Objavljivanje izvornih dokumenata ima svoju dugu evoluciju. Pojavilo se kao odgovor na pitanja originalnosti i vjerodostojnosti srednjovjekovnih isprava (povelja, listina, charta i sl.) kao diplomatskih izvora, na kojima su vladari, vlastela (plemstvo) i sveštenstvo zasnivali svoje privilegije (više vidi: *Kožar, Balta, 2033, str. 113-142*). Dakle, povod nije bio uže naučni (historiografski, diplomatski ili arhivistički) već dominantno društveno-ekonomski pa otuda i sociološko-politološki. Objavljivanje diplomatskih izvora doprinijelo je prije svega razvoju paleografije i diplomatike (posebno egdotike - odnosno arheografije) (više vidi: *Stipišić, 1985*)², ali i otvorilo put kritičkoj historiografiji kao i arhivistici koja osim diplomatske građe nastavlja rad i na publikovanju ostale (novovjekovne) arhivske građe.

Dugo vremena su postojale dileme u kojoj mjeri je objavljivanje izvora arhivističko pitanje. Ponajviše se ono guralo pod skute historiografije, jer je arhivska građa najčešće i objavljivana iz njenih potreba. Te dileme ni do danas nisu prevaziđene na pragmatičnoj razini. Ipak, preovlađujuće je stajalište da je objavljivanje arhivske građe dominantno, ali ne i jedino, arhivističko pitanje, a da je u tome neophodna sinergija arhivistike, historiografije, lingvistike i mnogih drugih nauka.

Također su među samim arhivistima postojale dvojbe oko toga da li je objavljivanje izvora stručno ili naučno pitanje, ili pak simbioza jednog i drugog (*Kožar, 2009, str. 370-372*)³? Smatralo se nekom vrstom granice tzv. „čiste“ arhivistike. Međutim, iako se u naučnim arhivističkim krugovima razlučuje stručna i naučna etapa ovoga posla, ipak je preovlađavajuće stajalište da se objavljivanje arhivske građe „nalazi na kraju arhivističkog radnog procesa, kao njegov završni i najsavršeniji rezultat“ (*Milošević, 1977, str. 240*). Ipak, suviše bi bilo pojednostavljujuće, smatraju mnogi arhivisti i historičari, kada bi u objavljivanju arhivske građe sudjelovali isključivo arhivi i arhivisti. Većina arhivista i historičara smatra da je za objavljivanje izvora neophodna koordinacija arhivskih i historijskih ustanova, odnosno arhivista i historičara. Na ovom stajalištu je ovo pitanje ostalo otvoreno: ni arhivi⁴ ni historijski instituti i druge naučne ustanove nisu izgrađivali arhiviste i historičare istraživače, specijalizi-

1. Problematikom publikovanja (objavljivanja) arhivske građe između ostalih bavili su se: Miloš Milošević, Ivan Filipović, Jakov Stipišić, Edib Hasanagić, Kasim Isović i dr. Vidi bibliografiju korištenih radova na kraju ovog priloga.

2. O egdotici (u Rusiji nazivanom arheografija a u arhivističkim krugovima i tehnikom izdavanja dokumenata) kao nauči koja se bavi pitanjima objavljivanja historijskih izvora.

3. Objavljivanje arhivske građe je od 1974. godine decidno utvrđeno kao pitanje iz domena naučnog rada u arhivima Bosne i Hercegovine, a slično je bilo i sa propisima u drugim federalnim jedinicama SFR Jugoslavije.

4. Ovdje se uglavnom misli na arhive općeg tipa, kakvi preovlađuju u zemljama eks Jugoslavije pa i šire, iako su se objavljivanjem arhivske građe bavili i specijalni arhivi - kakav je bio Arhiv Vojno-istorijskog instituta u Beogradu.

rane za objavljivanje arhivske građe (historijskih izvora, odnosno dobara kulturno-historijskog naslijeđa).

2 Teoretski aspekti publikovanja arhivske građe

Potrebe da se arhivi bave naučnim radom pravno su utvrđene u arhivskim propisima tek u drugoj polovini 20. stoljeća a nakon rezolutnih stajališta (zahtjeva) arhivske struke. Na međunarodnoj razini ova opredjeljenja su konačno utvrđena na arhivskim kongresima u Bruxellesu (1964), Madridu (1968) i Moskvi (1972). Arhivskim propisima u većini zemalja svijeta arhivi su obavezani (i/ili ovlašteni) da se bave objavljivanjem građe, a neki arhivi imaju i posebne službe (ili pojedince) koji rade isključivo na ovim poslovima (*Milošević, 1977, str. 241*).

Za južnoslavenski prostor bile su prelomne odluke Treće skupštine arhivista u Ohridu (1958) kada je kao jedan od četiri najvažnija zadatka arhiva utvrđena naučna djelatnost. U bosanskohercegovačkom arhivskom zakonodavstvu odredbe o naučnom radu arhiva prvi put su ugrađene u arhivski zakon iz 1974. (*Zakon o arhivskoj građi Bosne i Hercegovine, 1974*) a detaljnije razrađene zakonom iz 1987. godine (*Zakon o arhivskoj građi Bosne i Hercegovine, 1987*)⁵. Dakle, dileme o tome da li je obaveza arhiva da se bave naučnim radom, a u okviru toga i objavljivanjem arhivske građe kao segmentom naučne djelatnosti, ne postoje (*više o naučnoj djelatnosti arhiva vidi: Kožar, 2009, str. 364-381*). Posebno je pitanje da li se svi arhivi mogu baviti objavljivanjem građe, imaju li za tim potrebe i mogućnosti (imaju li građu od značaja za objavljivanje i odgovarajuće stručno osoblje)? Kada se ovo pitanje svede na realno stanje potreba i mogućnosti arhiva, onda se neminovno dolazi do konstatacije da veliki broj arhiva, lokalne i regionalne razine, bar na eks jugoslovenskom prostoru, nema ni potreba a još manje mogućnosti da se bavi objavljivanjem arhivske građe u punom značenju toga pojma. Pri svemu tome misli se na naučno izdavanje (objavljivanje) građe, na taj najsloženiji i najkompleksniji oblik, a ne na brojne druge naučno i metodološki manje zahtjevne forme, za kojima ima potrebe i većina regionalnih arhiva.

Sporenja oko karaktera arhivističkih poslova na objavljivanju građe, šta je sve u njima čisto stručno arhivističko a šta naučno, su u krajnjoj liniji nepotrebna i kontraproduktivna. Znatno veću važnost za arhive imaju dileme oko toga ko treba da se bavi ovim poslovima: arhivisti (arhivi) ili historičari (historijski instituti i sl.), ili, pak, neko treći? Pošto su arhivi po svojoj suštini ustanove koje se bave svim vidovima ophođenja sa arhivskom građom, „od nastanka do valorizacije svih oblika njene vrijednosti“, sasvim je logično zaključiti da baš njima pripadaju poslovi objavljivanja građe, jednostavno zbog toga što objavljivanje u punom smislu riječi predstavlja njenu valorizaciju. Ako se, pak, objavljivanje arhivske građe posmatra sa aspekta jedne od najznačajnijih funkcija toga posla, a to je korištenje objavljene građe kao historijskog izvora, onda bi se prednost mogla dati historičarima i historijskim institutima, univerzitetima, akademijama nauka. Međutim, smatramo da bi to bilo isuviše pojednostavljujuće stajalište, jednostavno zbog toga što publikovanje građe ne služi samo istraživačima historičarima i historiografiji, već ima širi naučni i kulturološki značaj, upravo zbog lingvističkih, paleografskih, informatičkih i drugih značenja. To bi vodilo svođenju značaja arhivske građe na historijski izvor, a šira naučna i posebno kulturološka dimenzija bi se time reducirala, odnosno zanemarivala⁶. Razumljivo, u ovaj dominantno arhivistički posao, potrebno je uključiti historičare, lingviste i druge struke i nauke, jer ta znanja značajno utiču na domete i rezultate objavljivanja arhivske građe. Za arhive je najbolje rješenje da školuju i edukuju arhiviste-istraživače koji bi ove složene poslove uspješno realizirali. Historičari i historiografija, pak, moraju prepoznati značaj objavljivanja građe (izvora) i ići u susret pitanjima koja tome daju kvalitetan doprinos, a ne čekati da to neko drugi za njih uradi. Takvo shvatanje je recidiv jednog vremena (real-socijalizma) u kojem je sve manje važno od historije koju produkuje (oblikuje) poslušna historiografija. Arhivistika je u tome shvatana isključivo kao pomoćna historijska nauka. To vrijeme je prošlo, arhivistika je danas nauka u punom kapacitetu toga pojma (*Milošević, 1977, str. 240-241; Rodinis, 2013, str. 113-114; Kožar, 2006, str. 209-215*).

5. U članu 37 ovog Zakona je, kao jedan od četiri naučna zadatka arhiva utvrđeno „Objavljuju arhivsku građu, izdaju publikacije i stručne časopise o toj građi“.

6. U razmatranju problematike objavljivanja arhivske građe arhivisti, pa i oni najpoznatiji, nisu prepoznali ovaj problem, tj. puko svođenje arhivske građe na historijski izvor. To je historičarima konveriralo i samo po sebi je davalo primat historiografiji u odnosu na druge naučne discipline u ovom poslu. Arhivistika je tako postajala „sluškinja“ historiografije. Danas kada arhivska građa ima naglašenu informativnu i naučnu funkciju to više nije moguće, naprotiv, historiografija je više zavisna od arhivistike nego što je to slučaj obrnuto, u suštini ove dvije nauke se intenzivno prožimaju.

U pristupu pitanjima objavljivanja arhivske građe, kao početno i veoma važno nameće se pitanje: koju građu treba publikovati i po kojim metodološkim načelima i kriterijima, što se pojednostavljeno svodi na pitanje šta i kako objaviti? O ovim pitanjima su vođene stručne rasprave među arhivistima, historičarima i drugim strukama i naukama. Iste su ostale zabilježene u stručnoj i naučnoj literaturi⁷. Ovo pitanje je veoma značajno i sa aspekta korištenja publikovane arhivske građe. Naime, logično je pretpostaviti da što je arhivska građa značajnija i rarijnija, to je i interes za njenim korištenjem veći. Naravno, postoje i drugi stručni, naučni, kulturološki i općedruštveni interesi i potrebe za objavljivanjem i korištenjem arhivske građe, ali je ovdje predmetno njeno korišćenje, odnosno korisnički aspekt ovog pitanja. Dakle, prevashodno treba objavljivati značajnu arhivsku građu, što je prilično relativan pojam: jer građa može da ima regionalni, državni ili lokalni značaj. Ovdje ćemo ostati na toj općoj konstataciji jer bi nas elaboracija ovog pitanja udaljila od predmeta interesovanja ovoga priloga.

Drugo ne manje važno pitanje je kako objavljivati arhivsku građu, po kojim načelima i kriterijima? I ono je od značaja za pitanja koja se odnose na korištenje publikovane arhivske građe. Radi se o veoma zahtjevnom poslu ako je objavljivanje naučno fundirano. Građa se prvenstveno treba objavljivati po jednom od ova tri kriterija: hronološkom, tematskom i kriteriju provenijencije. Postoji mogućnost objavljivanja i prema jeziku na kojem je pisana, po stepenu očuvanosti, po informatičkom značaju itd. Svaki arhiv treba da prvenstveno objavljuje građu iz svojih fondova, po mogućstvu cjelovitih fondova, a ako to nije slučaj onda je potrebno da u okviru svake od naznačenih mogućnosti fondovi budu kompletirani prethodnim istraživanjima (najčešće u inostranim arhivima). Ograničavanje na građu jednog arhiva koji zastupaju neki arhivisti je mogući pristup⁸, ali zasigurno nije najbolji. U suštini odgovor na pitanja šta i kako objavljivati uvjetovan je tipom izdanja (naučno, naučno popularno, diplomatsko, izdanje autorskih rukopisa i školsko izdanje) (Milošević, 1982, str. 225-226)⁹. Međutim, bez obzira na tip izdanja, iako se izdanjem standardnog tipa smatra naučno izdanje, postoji utvrđen naučni pristup objavljivanju arhivske građe (kodifikacija izdavanja arhivske građe), kojim se „povezuju bitna izdavačka pravila od opće važnosti za sve tipove izdanja“ (Milošević, 1977, str. 246). Razumljivo, svaka vrsta arhivske građe zahtijeva i osoben pristup. Metodologija objavljivanja je uglavnom oblikovana u vrijeme dominacije arhivske građe na klasičnim nosiocima informacija (pergamena, papir a dijelom i mikrofilm)¹⁰, dok je pitanje arhivske građe u formi elektronskih zapisa ostalo nedotaknuto. Otuda postoji potreba da se metodologija upotpuni i osobenostima vezanim za publikovanje arhivske građe koja nastaje u vidu elektronskih zapisa.

3 Publikovanje u arhivskoj praksi

Iako je publikovanje arhivske građe veoma zahtjevan i složen posao, arhivi se njime bave dugo vremena. Ovo posebno kada se radi o arhivima u razvijenim evropskim zemljama. Među najznačajnije arhivske poduhvate ove vrste spadaju: *Rerum Italicarum scriptores*, u 28 svesaka je objavljena građa iz 18. stoljeća (1723-1738), *Monumenta Germanica historica* (od 1826), *Rerum Britannicarum medii aevi scriptores* (251 sveska građe iz razdoblja 1858-1911) (Kožar, Balta, 2004, str. 208). Značajna pažnja ovim poslovima poklanjana je i u bivšem Sovjetskom Savezu (arhivi su imali status naučnih ustanova) u kojem je samo u razdoblju od pet godina (1956-1961) „objavljeno 400 knjiga raznih tekstova historijskih izvora“ (Milošević, 1977, str. 242).

Na području eks Jugoslavije publikovanjem arhivske građe su se osim arhiva bavile akademije

7. Vidi napomenu 1. Između ostaloga je na Savjetovanju o istoriografiji Bosne i Hercegovine (1945-1982), među historičarima i arhivistima vođena rasprava o potrebi objavljivanja arhivske građe zajedničkim aktivnostima jednih i drugih (*Savjetovanje o istoriografiji Bosne i Hercegovine (1945-1982)*, Sarajevo, 1983.).

8. Naprimjer, M. Milošević se zalaže da se edicije publikovane građe trebaju ograničiti na građu jednog arhiva (Milošević, 1982, str. 225-275).

9. Nešto drugačiju klasifikaciju izdanja arhivske građe daje Ivan Filipović u studiji „Načela naučno-kritičkog objavljivanja arhivskih dokumenata 1526-1848.“, *Arhivski vjesnik*, XV, Zagreb, 1972, str. 138-140.

10. Krajnji model jedne zbirke objavljenih dokumenata (naučno izdanje) bi, prema mnogim arhivistima trebao da ima sljedeće sadržaje: uvod i predgovor, popis skraćenica, popis korištene građe, hronika događaja, tekstovi dokumenata (sa zaglavljem, legendom i napomenama), tablice s hronoliškim rasporedom dokumenata (po potrebi), priloge, rječnik manje poznatih izraza i termina, prijevode ili dokumente s proširenim registima (za dokumente na stranim jezicima), bibliografiju, ilustracije, registre i sadržaj. (Milošević, 1977, str. 245). O sadržaju diplomatskih izdanja više vidi: Kožar, Balta, 2004, str. 126-127.

nauka, naučna društva i crkvene organizacije pa i gradske općine, a od 1945. godine objavljivanjem se pored arhiva općeg tipa aktivno bavio Vojnoistorijski institut u Beogradu, koji je objavio više desetina zbornika dokumenata o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda. Objavljeno je na stotine zbornika (svezaka) arhivske građe sa više stotina stranica. Do 1945. je dominiralo objavljivanje srednjovjekovne građe a od tada građe savremenog doba (o radničkom pokretu, Komunističkoj partiji Jugoslavije (KPJ) i Narodnooslobodilačkoj borbi 1941-1945.). Takvu izdavačku orijentaciju najbolje ilustriraju podaci da se npr. u Bosni i Hercegovini od 1919. do 1957. od 30 objavljenih zbornika dokumenata svega pet odnosilo na period do Drugog svjetskog rata (Kožar, Balta, 2004, str. 208-209; Hasanagić, 1958, str. 105-106).

Upravo se u Bosni i Hercegovini najdosljednije provodio koncept vladajuće (komunističke) ideologije na planu objavljivanja arhivske građe. Osim Arhiva BiH i Arhiva Centralnog komiteta KPJ BiH, ovim poslovima su se bavili Akademija nauka, historijski instituti i posebno Orjentalni institut, kojem je po osnivanju 1949. godine iz Arhiva BiH predata arhivska građa iz razdoblja petostoljetne osmanske uprave u Bosni i Hercegovini, a koji je u okviru edicije *Monumenta turcica* objavio više tomova zbornika dokumenata (Rodinis, 2013, str. 116).

Objavljivanjem arhivske građe bavili su se i regionalni arhivi, među kojima ponajviše arhivi u Sarajevu, Mostaru, Banjaluci i Tuzli (više o tome vidi: *Pedeset godina Arhiva u Tuzli*, 2004; *Istorijski arhiv Sarajevo*, 2008). Ipak, primarnu ulogu u tome imao je Arhiv Bosne i Hercegovine, uglavnom iz dva razloga: što je imao relevantnu arhivsku građu i što je kao matična arhivska ustanova imao jedan broj arhivista-istraživača (kakvi su Kasim Išović, Božo Madžar i dr.), koji su u saradnji sa vodećim historičarima (Hamdija Kapidžić, Ferdo Hauptmann i dr.) imali odlučujuću ulogu u tome. Od posebnog je značaja edicija *Građa za proučavanje političkih, kulturnih i socijalno-ekonomskih odnosa iz prošlosti Bosne i Hercegovine (XIX i XX vijek)*, čiji je prvi tom izašao 1964. godine a posljednji deveti 1984. godine. U prva četiri toma Edicije objavljeni su izvori iz oblasti kulture, vjerskih prilika, agrarnih odnosa i sl. da bi se potom u cjelosti u narednih pet tomova Edicija bavila građom radničkog pokreta (1906-1909). Nakon toga je u okviru nove edicije *Izvori za istoriju Saveza komunista Bosne i Hercegovine* (SKJ) nastavljeno sa publikovanjem građe o radničkom pokretu u organizaciji organa SKJ BiH, što je za Arhiv BiH značilo prestanak rada na Ediciji (Rodinis, 2013, str. 116-120; *60 godina Arhiva Bosne i Hercegovine*, 2007). Nakon toga se Arhiv dugo vremena nije sistematski bavio publikovanjem arhivske građe, već samo sporadično (Cvijović, 1985).

Značajan doprinos publikovanju arhivske građe u tom prijeratnom razdoblju (do 1992), dao je časopis *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika BiH*, koji je u kontinuitetu, uporedo ali i nakon prestanka izlaza naznačene Edicije, u rubrici „Građa“ donosio tekstove manjeg obima objavljene arhivske građe. Neki od autora tih tekstova su apsolutno naučno fundirali objavljene sadržaje, sa odgovarajućim naučnim aparatom¹¹, dok su neki autori donosi prijevode dokumenata, odnosno originale ako su pisani na nekom od bosanskohercegovačkih jezika i pisama, sa određenim historiografskim situiranjem tih sadržaja u opći historijski kontekst zbivanja, ali bez naučnog aparata¹².

Nakon osamostaljenja Bosne i Hercegovine i okončanja ratnog konflikta 1995. godine, došlo je do decentralizacije arhivske djelatnosti, između ostaloga i na način da je Arhiv Bosne i Hercegovine izgubio mnoge važne ingerencije matične državne ustanove, a da su nadležnosti nad entitetskim i regionalnim arhivima dobile niže administrativne razine kao njihovi osnivači. To je na planu publikovanja arhivske građe, kao i na mnogim drugim arhivističkim pitanjima, dovelo do dezintegracije prijeratne jedinstvene izdavačke i druge orijentacije, te je ovo pitanje postalo uže arhivsko pitanje svakoga arhiva. Uslijed kadrovskih i drugih poteškoća pitanjima publikovanja arhivske građe se u značajnijoj mjeri nastavio baviti samo mali broj arhiva: Arhiv BiH Sarajevo, Historijski arhiv Sarajevo, Arhiv Tuzlanskog kantona i Arhiv Republike Srpske. Svaki od ovih arhiva je radio na publikovanju sopstve-

11. Takvi su, između ostalih, kratki tekstovi: Božo Madžar, „Osnivanje i prva pravila Skijaškog kluba u Sarajevu 1928. godine“, *Glasnik arhiva i DAR BiH*, broj 25, Sarajevo, 1985, str. 257-262; Mladen Ančić, „Pet dokumenata za povijest bosanskohercegovačkog zaleđa na početku XV stoljeća“, *Glasnik arhiva i DAR BiH*, broj 29, Sarajevo, 1989, str. 159-168 i dr.

12. Takvi su, između ostalih, tekstovi: Krunoslava Lovrenović Zeba, „Izvjestaj kustosa dr Mihovila Mandića o rezultatima naučnih ekskurzija u travničkoj okolini“, *Glasnik arhiva i DAR BiH*, broj 31, Sarajevo, 1991, str. 217-221; Marko Šunjić, „Trojirski izvještaji o turskom osvojenju Bosne (1463)“, *Glasnik arhiva i DAR BiH*, broj 29, Sarajevo, 1989, str. 139-157. i dr.

ne arhivske građe, regionalni arhivi uglavnom sa područja svoga djelovanja, ali se pri izboru građe za objavljivanje moralo voditi računa o izvorima finansiranja, a to su uglavnom organi vlasti - najčešće osnivači arhiva, što se opet u većoj ili manjoj mjeri svelo na političku podršku aktualnih vlastodržaca. Tako je u praksi, umjesto iz jednog centra - organa KPJ/SKJ sa nivoa BiH, neka vrsta usmjerenja dolazila iz više centara moći - odnosno od više stranačkih vladajućih elita. Ovo je bilo dominirajuće stajalište ali ne i apsolutno, između ostaloga i zbog toga što su neki arhivi u tome uspijevali i bez političkog sponzorstva.

Četiri naznačena bosanskohercegovačka arhiva su i nakon 1995. godine nastavila sa objavljivanjem arhivske građe, uglavnom iz fundusa svoga arhivskog fonda. Objavili su ih kao zasebne publikacije, ili kao tekstove u arhivističkim časopisima. Međutim, modaliteti objavljene građe su različiti: veći broj publikacija i manji broj tekstova su fundirani naučnim aparatom i mogu se smatrati naučnim izdanjima, dok jedan broj publikacija arhivske građe i veći broj tekstova u časopisima predstavlja arhivističko i/ili historiografsko predstavljanje pojedinih fondova ili dokumenata na određenu temu, ili donosi prijevod dokumenta odnosno kompaktan tekst nekog dokumenta. Svako od tih izdanja zaslužuje posebnu pažnju, što u radovima ove vrste nije moguće. Umjesto toga dat ćemo samo neke opće naznake o tome.

Naime, Arhiv Bosne i Hercegovine se tek nekoliko godina iza rata, uspio konsolidirati i organizirati rad na objavljivanju arhivske građe. Nastavio je sa izdavanjem Edicije „*Grada za proučavanje političkih, kulturnih i socijalno-ekonomskih pitanja iz prošlosti Bosne i Hercegovine (XIX i XX vijek)*“, nova serija i u okviru nje izdao više knjiga publikovane arhivske građe. Osim toga od 2009. godine pokrenuo je časopis „*Grada*“ koji je posvećen arhivskoj građi ovoga Arhiva: donosi inventare, prikaze nekih fondova i/ili dokumenata, prijevode dokumenata i sl.¹³

Historijski arhiv Sarajevo, Arhiv Tuzlanskog kantona i Arhiv Republike Srpske su se također i na jedan i na drugi način (posebne publikacije i časopisi) bavili pitanjima publikovanja arhivske građe. Tako je Historijski arhiv Sarajevo objavio više publikacija arhivske građe i informativnih sredstava o značajnim arhivskim fondovima¹⁴, a arhivisti ovoga arhiva su iz ove oblasti objavili više radova u arhivskim časopisima.

Arhiv Tuzlanskog kantona je između ostaloga objavio četiri značajna naučna izdanja zbirki dokumenata iz osmanskog razdoblja (defteri, sidžili, popisi)¹⁵, a u časopisu „Arhivska praksa“ (u rubrici „Grada“) su objavljeni raznovrsni podaci o arhivskoj građi ovoga Arhiva (inventari, historijski, diplomatski i arhivistički prikazi fondova i dokumenata)¹⁶.

Arhiv Republike Srpske je objavio više zasebnih izdanja arhivske građe. Značajnu aktivnost na ovom planu Arhiv RS je ostvario pokretanjem časopisa godišnjaka *Glasnik udruženja arhivskih radnika Republike Srpske* 2009. godine, koji u rubrici „Objavljivanje arhivske građe“ uglavnom donosi naučno priređena izdanja arhivske građe, mada se objavljuju inventari i druga obavještenja i predstavljanja arhivske građe ovoga Arhiva¹⁷.

13. Među posebnim publikacijama arhivske građe ovoga Arhiva treba navesti trotomno izdanje, *Izveštaji o situaciji u Drinskoj Banovini, knj. I-III*, Sarajevo, 2009-2011. (sabrao i uredio Andrej Rodinis). Ovdje treba napomenuti da je zaključno sa 2013. godinom izašlo 5 brojeva „Grade“ u kojoj je objavljeno oko dvadesetak tekstova arhivske građe, sa historiografskim i/ili arhivističkim objašnjenjima i uvodima, ali bez naučnog aparata. Arhivisti ovoga arhiva, kao i mnogih drugih arhiva iz BiH, svoje priloge o arhivskoj građi (publikovanje, informativna sredstva i sl., objavljivali su u rubrici „Iz grade“ u časopisu *Glasnik Arhivističkog udruženja BiH*, brojevi 37/38 – 45. u izdanju Arhivističkog udruženja Bosne i Hercegovine.

14. Između ostaloga Historijski arhiv Sarajevo je pripremio i objavio *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa, svezak prvi* (obradio Mustafa Jahić), Sarajevo, 2010; zatim *Analitički inventar Gradskog poglavarstva Sarajevo za 1879. godinu* (autor Haris Zaimović), Sarajevo, 2008 i dr. Arhiv Tuzlanskog kantona je objavio više sidžila, među kojima *Tuzlanski, bijeljinski i srebrenički sidžil (1641-1883)*, autor Tufan Gunduz, Tuzla 2008. i dr.

15. To su sljedeća izdanja: *Tuzlanski, bijeljinski i srebrenički sidžil: (1641-1833)*, autor Tufan Gunduz, Tuzla, 2006; *Popis bijeljinskog kadiluka, mulkovna dobra*, autor mr. Kemal Nurkić, Tuzla, 2009; *Tapu zabit defter Gradačac – Defter nekretina Gradačac 1875/1292. godine*, autori mr. Kemal Nurkić i dr. Izet Sabotić, Gradačac, 2011; *Gračanički defter 1292 h. / 1875 godine*, autor mr. Kemal Nurkić, Tuzla-Doboj, 2013.

16. Radi se o 18 brojeva ovoga časopisa koji izlazi kao godišnjak od 1998. godine a u izdanju Arhiva TK I Društva arhivskih radnika TK.

17. Među metodološki i sadržajno arhivistički publikovanim radovima u Glasniku spada i rad Verice M. Stošić, „*Izveštaj sreskog načelnika Đorđa Krstića o stanju u Banjaluci nakon Prvog svjetskog rata*“, Glasnik udruženja arhivskih radnika RS,

Osim naznačenog i neki drugi bosanskohercegovački arhivi se povremeno bave pitanjima publikovanja arhivske građe, odnosno objavljivanjem informacija o sopstvenoj arhivskoj građi.

4 Korištenje publikovane arhivske građe

Naprijed naznačena prezentacija nekih pokazatelja o publikovanju arhivske građe u Bosni i Hercegovini i drugdje, ima za cilj da se ilustruje rad arhiva na ovoj problematici, prije svega zbog spoznaje ko je odlučivao a ko je realizirao te aktivnosti, a kako bi se bolje predstavio korisnički aspekt ove problematike. Naime, sasvim je jasno da je na publikovanje arhivske građe u Bosni i Hercegovini (i eks Jugoslaviji) do njene disolucije 1991. godine, odlučujuće uticala vladajuća komunistička politika. Publikovanje građe je podređeno interesima ideologizirane historiografije (Kožar, 2004, str. 15-28), koja je u tome, direktno ili indirektno (preko poslušnih arhivista) učestvovala. To je sa aspekta historiografskih zadataka i opredjeljenja (da se bavi radničkim i komunističkim pokretom) imalo praktičan značaj, jer je ta građa postala dostupna ne samo istraživačima već i široj javnosti. Svaka javna, obrazovna i kulturna ustanova posjedovala je tomome *Zbornika dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, o radničkom pokretu, o antikomunističkim i kvinsliškim vojnim formacijama i pokretima itd. S obzirom na obrazovnu, naučnu i kulturnu politiku sistema, ta građa je imala brojne korisnike, tako da se taj krug od politike preko publikovanja do korištenja zatvarao. Iako jednostrana (jednosmjerna) takva orijentacija i praksa na publikovanju građe imala je i svojih pozitivnih strana: npr. korisno je, pa i neophodno, da se na djelovanje radničkog i revolucionarnog pokreta gleda kroz prizmu pozitivnih društvenih promjena, kao i da se demaskiraju fašistički i reakcionarni pokreti i zbivanja. Međutim, nije dobro to što je sistem išao u tome do fetišizacije, do apsurdna, ne ostavljajući prostor za publikovanje građe o drugim pitanjima koja su od velike važnosti za realno (višedimenzionalno) gledanje na prošlost (privredna, kulturna, vjerska zbivanja itd.). To je, dakle, išlo na štetu općih potreba kako nauke tako i drugih korisnika.

Uslovi za promjenom stanja stvoreni su disolucijom socijalističke Jugoslavije. Međutim, iako su od početka tog procesa prošle dvije i po decenije, još uvijek nisu, bar u Bosni i Hercegovini, stvorene političke, društvene, naučne i kulturne pretpostavke, kao ni uže stručne, da se na publikovanje arhivske građe gleda isključivo sa aspekta struke i nauke, rasterećenih drugih (nenaučnih) stega i okova. Mada se sve više radi na publikovanju arhivske građe, to nije uređen sistem, već više rezultat aktuelnih stručno-naučnih ali i političkih stremljenja. Publikuje se, izuzevši građu Arhiva BiH, arhivska građa lokalnog (regionalnog) karaktera, nerijetko selekcionirana prema ukusu lokalnih vlastodržaca, što se dijelom poklapa i sa preovladavajućim etno-nacionalnim i drugim politički aktuelnim pogledima. Na taj način se svrha publikovanja te građe svodi na korištenje u lokalnoj zajednici, najčešće za potrebe lokalne historiografije nerijetko nacionalno i politički pristrasne. Iako takav način rada, razumljivo, reducira značaj publikovane građe, ipak se na tome ne iscrpljuje svrha publikovanja. Ovo zbog toga što objavljeni dokument (zbirka ili fond) nosi izvornu poruku, ne iskrivljen već originalan sadržaj koji će dobronamjerni korisnik (naučnik, građanin) znati da pravilno razumije i koristi. Ipak, publikovanje arhivske građe mora biti uređen sistem, projekat koji traje, način valorizacije svih vrijednosti arhivske građe i djelatnosti arhiva. Zbog svega toga arhivi moraju biti prvi u tom lancu sistema koji treba graditi na naučnoj osnovi kada je publikovanje arhivske građe u pitanju.

Bez obzira na naučne i druge efekte publikovanja arhivske građe, za arhive se kao značajno postavlja pitanje svrsishodnosti publikovanja arhivske građe. Pojednostavljeno, publikovanje arhivske građe ima višestruki značaj za arhivsku struku i nauku, pa otuda i za arhive i arhivsku djelatnost u cjelini. Između ostaloga, publikovanje arhivske građe značajno doprinosi:

- učinkovitijoj zaštiti arhivske građe (umjesto originala korisnicima se daje mogućnost da koriste objavljene dokumente, čime se utiče na vijek originala),
- učinkovitom korištenju arhivske građe (pošto je svaki publikovani dokument istovremeno i pravilno objašnjeni dokument, to će korisniku biti znatno učinkovitije da koristi takav objavljeni i objašnjeni dokument, umjesto neobjavljenog i neoobjašnjenog originala/kopije i to sa više aspekata),

- efikasnosti korištenja arhivske građe (građa je lakše dostupna korisnicima: putem štampanih publikacija, koje se najčešće pohranjuju i na informatičke mreže i sl., tj. bez dolazaka u arhiv i potraživanja originala/kopije, čime se cijeli proces korištenja pojednostavljuje kako sa aspekta manjeg utroška vremena od strane korisnika građe i arhiviste koji ga opslužuje, tako i sa aspekta manjeg utroška finansijskih sredstava).

Sa aspekta korisnika publikovane arhivske građe nesporne su i mnoge druge važne prednosti kao: apsolutno riješena pitanja koja se tiču tvorca (autora), vremena i mjesta nastanka svakog publiciranog dokumenta, njihove autentičnosti bez obzira da li se radi o originalu, prijepisu ili kopiji, njihove vjerodostojnosti i pravilnog razumijevanja jer se nerijetko tek u sistemu sadržajno povezanih dokumenata može steći pravilna slika o onome što oni sadrže itd. Dakle, nesporne su ogromne prednosti u korištenju publikovanih dokumenata u odnosu na one koji nisu publikovani. Ono što stoji kao posebna (dodatna) obaveza za arhive je da u informativnim sredstvima o fondovima (regesta, inventari, pregledi i sl.), naznače koji su dokumenti, serije dokumenata ili cijeli fondovi, publikovani, te kada je to i gdje objavljeno. Najbolje bi bilo da ove informacije arhivi daju u elektronskoj formi na svojim web stranicama¹⁸.

Na jugoslovenskom i posebno bosanskohercegovačkom primjeru o čemu je naprijed bilo riječi, publikovanje arhivske građe je, uglavnom, po uzusima politike, imalo svoj puni smisao i značaj do 1990. godine, tj. do pojave pluralnog društva. Izdanja publikovane arhivske građe bila su u skladu sa interesima ideologizirane arhivistike i historiografije¹⁹, pa je i interesovanje za njihovo korištenje bilo odgovarajuće. Međutim, nakon toga interesovanje korisnika za ovu građu značajno opada, što je u dobroj mjeri relativiziralo uložene napore i postignute rezultate na ovom planu. Umjesto o radničkom, narodnooslobodilačkom i komunističkom pokretu, interesovanja korisnika (prije svih naučnika-istraživača) se usmjeravaju na privredna, kulturna i druga zbivanja, a šireg građanstva na imovinska pitanja i vlasničke odnose. Ovu konstataciju potvrđuju izvještaji svih bosanskohercegovačkih arhiva (više vidi *Rodinis, Biletić 2006, str. 370-371*).

U postratnom, dejtonskom, razdoblju bosanskohercegovački arhivi su, uglavnom, nastavili rad na publikovanju arhivske građe, a neki su ga i intenzivirali. Međutim, sadržaji publikovane građe su više od lokalnog nego općeg značaja, ali dominantno i po mjeri vladajućih elita. Prijeratne kriterije komunističke ideologije zamijenili su politikantski etno-nacionalni aršini vladajućih struktura, koje finansijski podržavaju publikovanje građe koja doprinosi njihovim pogledima. Arhivi u tome nemaju veći manevarski prostor, tj. nisu samostalni, tako da i na ovom pitanju politika ima primat nad strukom. Ipak, shvatajući svu složenost stanja na ovom poslu, cijenimo da arhivi moraju biti samostalniji i profesionalniji, usmjereni na čuvanje istine, na njenu valorizaciju, a ne na ideološke i političke pritiske i zahtjeve aktuelnih vladajućih struktura, kojih će uvijek biti, a koje su usmjerene na stvaranje samo jedne relativne u prostoru i vremenu ograničene ili za njih učinkovite vrijednosti.

5 Zaključak

Publikovanje (objavljivanje) arhivske građe ima veliki značaj za razvoj arhivistike, historije i drugih nauka i društva u cjelini. U suštini je to prevashodno arhivističko stručno-naučno pitanje, ali u značajnoj mjeri i historijsko i uopće naučno i kulturno. Objavljivanje arhivske građe vršeno je stoljećima, posebno je intenzivirano i disperzirano u većini zemalja u toku 20. stoljeća. Objavljivanje je u tijesnoj vezi sa potrebama za korištenje, što znači da je treba biti korisnički svrsishodno. Naučno objavljivanje građe je uvijek bilo na tragu valorizacije historijske istine zapisane u dokumentima. Doprinijelo je razvoju arhivistike, historiografije i drugih naučnih disciplina.

Na prostoru eks Jugoslavije publikovanje arhivske građe je vršeno po uzusima politike a preko poslušne historiografije. Arhivi i arhivisti su u tome više bili poslušni realizatori nego konstruktivni

18. Malo arhiva ovom pitanju poklanja potrebnu pažnju. U informativnim sredstvima se ne daju podaci koja je sve građa (dokument) publikovana, što se negativno odražava na korištenje, bar na način da istraživač i arhivista nepotrebno troše vrijeme.

19. Bosanskohercegovačka historiografija je imala najveću korist od objavljivanja arhivske građe. O tome je vođena konstruktivna diskusija na naznačenom Savjetovanju o istoriografiji Bosne i Hercegovine 1982. godine. Više vidi: *Savjetovanje o istoriografiji BiH*, str. 123-178.

kreatori. Glavni izdavački projekti arhivske građe odnosili su se na radnički i komunistički pokret, na narodnooslobodilačku borbu i socijalističku revoluciju. Ta izdanja imala su svoje naučno usmjeravane korisnike, sve do šire javnosti, čime se zatvarao krug ponude i potražnje za informacijama iz arhivske građe. Iako su se publikovanjem građe bavili i instituti, akademije nauka, lokalne zajednice, vjerske organizacije i dr., ipak je prepoznatljiv doprinos arhiva u tome, prije svega zbog toga što je ovo ponajviše arhivističko stručno-naučno pitanje. Najznačajnije edicije ovih izdanja, kakva je naznačena Edicija u izdanju Arhiva Bosne i Hercegovine, nastale su prvenstveno angažmanom i znanjem arhivista-istraživača.

U spektru raznovrsnih tipova izdanja arhivske građe, poseban značaj imaju naučna izdanja sa odgovarajućim kritičkim (naučnim) aparatom. Naime, iako svaki tip izdanja zahtijeva i posebnu metodologiju, može se reći da su načela i kriteriji publikovanja arhivske građe uglavnom bili naučno utemeljeni i da su imali odgovarajući konsenzus arhivske struke i nauke na širem jugoslavenskom prostoru. Publikovanje arhivske građe je doprinijelo afirmaciji arhiva i arhivske djelatnosti, uticalo na poboljšanje zaštite originalne i raritetne arhivske građe, poboljšalo dostupnost arhivske građe za korisnike-istraživače i građanstvo, unaprijedilo proces i funkciju korištenja građe (korisnicima i arhivima), itd. Međutim, cjelokupna metodologija publikovanja arhivske građe, kao važnog pitanja arhivske teorije i prakse, uobličena je na konvencionalnoj arhivskoj građi, a da u nju nije ugrađen informatički aspekt, kako sa aspekta mogućnosti koje informacione tehnologije pružaju, tako i sa aspekta dostupnosti i mogućnosti korištenja arhivističkih informacija. I pitanje odnosa elektronskih zapisa i publikovanja arhivske građe je ostalo po strani. Upravo potrebe nauke, tržišta i šireg građanstva, zahtijevaju neku vrstu dorade postojećeg sistema metodologije objavljivanja arhivske građe, u čemu je početna i nezaobilazna uloga arhivista i arhivistike.

Literatura

- 60 godina Arhiva Bosne i Hercegovine. (2007). Sarajevo: Arhiv BiH.
- Ančić, M. (1989). Pet dokumenata za povijest bosanskohercegovačkog zaleđa na početku XV stoljeća. U: *Glasnik arhiva i DAR BiH*, broj 29, str. 159-168.
- Cvijović, Rosa (1985). *Narodna vlada Narodne Republike Bosne i Hercegovine - zapisnici*.
- Filipović, Ivan (1972). Načela naučno-kritičkog objavljivanja arhivskih dokumenata 1526-1848. U: *Arhivski vjesnik*, XV, str. 127-211.
- Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika BiH*. Sarajevo: Arhiv Bosne i Hercegovine.
- Glasnik udruženja arhivskih radnika Republike Srbije* (2009-). Banjaluka: Arhiv Republike Srbije.
- Grada za proučavanje političkih, kulturnih i socijalno-ekonomskih odnosa iz prošlosti Bosne i Hercegovine (XIX i XX vijek)*. Sarajevo: Arhiv Bosne i Hercegovine.
- Gunduz, Tufan (2008). *Tuzlanski, bijeljinski i srebrenički sidžil (1641-1883)*. Tuzla: Arhiv Tuzlanskog kantona.
- Hasanagić, Edib (1958). O izdavanju historijskih dokumenata kod nas. U: *Arhivist*, god. VII, sv. 3-4, str. 105-116.
- Istorijski arhiv Sarajevo 1948-2008*. (2008). Sarajevo: Istorijski arhiv Sarajevo.
- Izvori za istoriju Saveza komunista Bosne i Hercegovine (SKJ)*. Sarajevo: Arhiv Bosne i Hercegovine.
- Jahić, M. (2010). *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa, svezak prvi*. Sarajevo: Historijski arhiv.
- Kožar, A. (2004). Neki aspekti političke indoktrinacije historije i arhivistike u Bosni i Hercegovini. U: *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Tuzla*, broj 5, str. 15-28.
- Kožar, A. (2006). Arhivistika kao integrirajuća nauka. U: *Atlanti*, broj 16, str. 209-215.
- Kožar, A. (2009). Naučna dimenzija arhivske djelatnosti Bosne i Hercegovine, *Arhivska praksa*, broj 12, str. 364-381.
- Kožar A., Balta I. (2003). *Pomoćne historijske nauke*.
- Kožar, A., Balta, I. (2004). *Pomoćne historijske znanosti i arhivistika*.

- Lovrenović Zeba, K. (1991). Izvještaj kustosa dr Mihovila Mandića o rezultatima naučnih ekskurzija u travničkoj okolini. U: *Glasnik arhiva i DAR BiH*, broj 31, str. 217-221.
- Madžar, B. (1985). Osnivanje i prva pravila Skijaškog kluba u Sarajevu 1928. godine. U: *Glasnik arhiva i DAR BiH*, broj 25, str. 257-262.
- Milošević, M. (1982). Načela izdavanja arhivske građe. U: *Arhivist*, Vol. XXXII, 1-2, str. 225-275.
- Milošević, Miloš (1977). Objavljivanje arhivske građe. U: *Priručnik iz arhivistike*, str. 240-258.
- Nurkić, K. (2009). *Popis bijeljinskog kadiluka, mulkovna dobra*. Tuzla: Arhiv Tuzlanskog kantona.
- Nurkić, K. (2013). *Gračanički defter 1292 h. / 1875 godine*. Tuzla-Doboj: Arhiv Tuzlanskog kantona.
- Nurkić, K., Šabotić, I. (2011). *Tapu zabit defter Gradačac - Defter nekretnina Gradačac 1875/1292. godine*. Gradačac: Arhiv Tuzlanskog kantona.
- Pedeset godina Arhiva u Tuzli (1954-2004)* (2004). Tuzla: Arhiv Tuzlanskog kantona.
- Rodinis, A. (2009-2011). *Izvještaji o situaciji u Drinskoj Banovini, knj. I-III*. Sarajevo: Arhiv Bosne i Hercegovine.
- Rodinis, A. (2013). Publiciranje arhivske građe, funkcija arhiva i potrebe znanosti. U: *Glasnik arhiva i Arhivističkog udruženja BiH*, str. 113-125.
- Rodinis, A., Biletić, S. (2006). Znanstveno-istraživačko korištenje arhivske građe u Arhivu Bosne i Hercegovine do godine 2000. U: *Zbornik radova sa 1. kongresa arhivista Bosne i Hercegovine*, str. 363-396.
- Savjetovanje o istoriografiji Bosne i Hercegovine 1945-1982* (1983).
- Stipišić, Jakov (1985). *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb, 1985.
- Stošić, V. M. (2012). *Izvještaj sreskog načelnika Đorđa Krstića o stanju u Banjaluci nakon Prvog svjetskog rata*. U: *Glasnik udruženja arhivskih radnika RS*, broj 4, str. 377-409.
- Šunjić, M. (1989). Trogirski izvještaji o turskom osvojenju Bosne (1463). U: *Glasnik arhiva i DAR BiH*, broj 29, str. 139-157.
- Zaimović, H. (2008). *Analitički inventar Gradskog poglavarstva Sarajevo za 1879. godinu*. Sarajevo: Historijski arhiv.
- Zakon o arhivskoj djelatnosti Bosne i Hercegovine (1987). „Službeni list BiH“, broj 21/87.
- Zakon o arhivskoj građi Bosne i Hercegovine (1974). „Službeni list BiH“, broj 9/74.

SUMMARY

Publishing of archival records is of great importance for the development of archival science, history and other sciences and society as a whole. In essence, this is primarily archival professional-scientific question, but to a large extent historical and general scientific and cultural issue. The publication of archival records was done for centuries, especially intensified and dispersed in many countries during the 20th century. The publication is closely related to the needs of use, which means that the user needs to be practical. Scientific published material has always been on the trail of appraisal of historical truth written in the documents. It contributed to the development of archival science, historiography and other disciplines. In the area of former Yugoslavia publication of archival records is carried out in accordance with policy and through obedient historiography. Archives and archivists are in fact more obedient implementers than constructive creators. The main publishing projects of archival records were related to labor and communist movement, the national liberation struggle and socialist revolution. This editions have their scientific orientated users. In the spectrum of various types of release of archival records of special importance are the scientific issues with the appropriate critical (scientific) apparatus. Although each type of issue requires a special methodology, it can be said that the principles and criteria of publication of archival records have mainly been scientifically justified and they had adequate consensus of archival profession and science in the wider Yugoslav territory. Publication of archival records contributed to the affirmation of archives and archival activities, had an impact on improving the protection of original and rare archival records, improved the availability of archival records for users-researchers and citizens, improved the process and function of material usage (users and archives), etc. However, the overall methodology of the publication of archival records, as well as important issues of archival theory and practice were formulated on paper based archival records, and did not integrated IT aspects, both in terms of the opportunities that information technology provides, and in terms of the availability and use of archival information. And the question of the relationship between electronic records and publication of archival records is left aside. Precisely the needs

of science, the market and the wider public, require some sort of finishing of the current system. Methodological publishing of archival records, in which the initial and indispensable role of archivists and archival records must be at the forefront.

Typology: 1.02 Review Article

Submitting date: 04.02.2016

Acceptance date: 20.02.2016

